

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

זמן נטילת הלולב

ל"ח א' משנה: מי שבא בדרך ולא היה בידו לולב ליטול, לכשיכנס לביתו ייטול על שולחנו (אם שכח ולא נטל קודם אכילה, צריך להפסיק סעודתו, וליטול לולב). לא נטל שחרית, יטול בין הערביים. שכל היום כשר ללולב.

(ומקשה) אמרת נוטלו על שלחנו, למימרא דמפסיק (סעודתו). **ורמינהי** (ממשנה שבת ט' ב'): אם התחילו אין מפסיקין!

אמר רב ספרא: ל"ק, הא דאיכא שהות ביום (לא יפסיק סעודתו). הא דליכא שהות ביום.

אמר רבא: מאי קושיא? דילמא (תרוייהו בדאיכא שהות) הא דאורייתא (נטילת לולב), הא דרבנן (תפילה, לא יפסיק).
אלא אמר רבא: אי קשיא (שהוצרך רב ספרא לתרץ) הא קשיא (מלולב על לולב): לכשיכנס לביתו נוטלו על שלחנו, אלמא דמפסיק. והדר תני: לא נטל שחרית יטול בין הערביים, אלמא לא מפסיק!

אמר רב ספרא: לא קשיא, הא דאיכא שהות ביום, הא דליכא שהות ביום.

א"ר זירא: מאי קושיא?! דלמא מצוה לאפסוקי, ואי לא פסיק יטול בין הערביים, שכל היום כשר ללולב.

אלא אמר רבי זירא: לעולם כדאמרין מעיקרא (שאפילו דרבנן, כגון נטילת לולב ביו"ט שני, אם אין שהות, יפסיק).
ודקשיא לך הא דאורייתא הא דרבנן, הכא ביום טוב שני דרבנן עסקין. דיקא נמי מדקתני: מי שבא בדרך ואין בידו לולב. דאי סלקא דעתך ביום טוב ראשון, מי שרי?!

גרסין במסכת מגילה (כ' ב'):

כל היום כשר... ולנטילת לולב... דכתיב "וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הַרְּאִשׁוֹן".

גרסין במסכת ברכות (ל' א'):

השכים לצאת לדרך - מביאין לו שופר ותוקע, לולב ומנענע, מגילה וקורא בה, וכשיגיע זמן קריאת שמע קורא.

שיטות הראשונים

זמן נטילת לולב: כל היום כשר לנטילת לולב, וכן פסק הרמב"ם. וכתב רש"י, אף על גב דקיימא לן זריזין מקדימין למצות, דכתיב 'וַיִּשְׂכֶּם אֲבָרְהָם בְּבִקְרֹ', אפילו הכי כשר כל היום. וכתב הטור, שאם לא נטלו שחרית יטלו ערבית.¹ וכן פסק השו"ע.²

1. **וביאר הב"י דלכתחלה צריך ליטלו בתחלת היום, דזריזין מקדימין למצוות,** ולא אמרו שכל היום כשר לנטילת לולב אלא דהיכא שלא נטלו שחרית שיטלנו ערבית, פירוש בסוף היום, וכדתנן לא נטל שחרית יטול ערבית שכל היום כשר ללולב. ועיקר מצותו לכתחלה אינה אלא משתנץ החמה, כדן דברים שמצותן ביום וכדתנן בפרק ב' דמגילה (כ' ע"א) אין קורין את המגילה ולא מלין... עד שתנץ החמה. וכולן שעשו משעלה עמוד השחר, כשר.

2. או"ח תרנ"ב,א. וכן כתב שעיקר מצותו בשעת ההלל, על פי המשנה (ל"ז ב') 'והיכן מנענעין, בהודו לה' תחילה וסוף. וכתב משנה ברורה (סק"ד), דקצת מן המהדרים נוהגים לברך על הלולב בהנץ החמה בתוך הסוכה ולנענע ואח"כ בשעת ההלל מנענעים עוד.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

הפסקת סעודה לנטילת לולב: הרי"ף והרמב"ם השמיטו השקלא וטריא שבגמרא, ורק ציינו שכל היום כשר ללולב. ולגבי קריאת שמע כתב הרמב"ם, "היה עוסק באכילה... גומר, ואחר כך קורא קריאת שמע. ואם היה מתירא שמא יעבור זמן קריאתו, ופסק וקרא - הרי זה משתבט." משמע שאף בדאורייתא, אם יש שהות ביום אין מפסיקים, וכרב ספרא. ודעת הראב"ד, רא"ש ועוד, שבדאורייתא מפסיק אף כשיש שהות ביום.³ והשו"ע בהלכות קריאת שמע הביא דעת הרמב"ם ולאחריה דעת הראב"ד, ובהלכות לולב סתם כראב"ד וסיעתו.⁴

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות לולב, סימן תרנב)

- א. מצות לולב ביום ולא בלילה; וכל היום פשר לנטילת לולב, שאם לא נטל שחרית, יטלנו אחר כך. ומכל מקום זריזים מקדימים למצות ונוטלים אותו בבקר; וזמנו הוא משתנף החמה, ועקר מצותו בשעת ההלל, ואם צריך להשכים לצאת לדרך, נוטלו משעלה עמוד השחר. **הגה:** והמדקדק יאחז הלולב בידו כשנכנס מביתו לבית הכנסת. גם בשעת התפלה, וכן יחזירו לביתו, כדי לחבב המצות (טור).
- ב. אסור לאכל קדם שיטלנו; ואם שכח ואכל ונזכר על שלחנו ביום הראשון, שהוא מן התורה, יפסיק, אפלו יש שהות ביום לטלו אחר שיאכל; ומיום ראשון ואילך, אם יש שהות ביום לא יפסיק; ואם לאו, יפסיק. **הגה:** ואם התחיל לאכל יותר מחצי שעה קדם שהגיע זמן חיובו, אפלו ביום ראשון אינו צריך להפסיק בדאורייתא שהות ביום (ר"ן פ' לולב הגזול).

קריאת ההלל ושומע כעונה

(ל"ח א') משנה: מי שהיה עבד או אשה או קטן מקרין אותו, עונה אחריהן מה שהן אומרים,⁵ ותבא לו מאירה (שלא למד. ואם למד, תבא לו מאירה שמבזה את קונו לעשות שלוחים כאלה). אם היה גדול מקרא אותו, עונה אחריו הללויה (על כל דבר שהוא אומר).

מקום שנהגו לכפול (כל פסוק), יכפול.⁶ לפשוט (דהיינו לא לכפול), יפשוט. לברך, יברך. הכל כמנהג המדינה.

תנו רבנן: באמת אמרו בן מברך לאביו,⁷ ועבד מברך לרבו, ואשה מברכת לבעלה. אבל אמרו חכמים תבוא מאירה לאדם שאשתו ובניו מברכין לו.

3. על פי המבואר בגמרא שבת ט' ט': מפסיקין לקריאת שמע ואין מפסיקין לתפילה. וכן דעת הר"ן, והוסיף: ומיהו הני מילי בדאתחיל בתר דמטא זמן חיוביה או סמוך לו, דהיינו חצי שעה; אבל אתחיל מקמי הכי, אפילו בדאורייתא כיון דאיכא שהות לא מפסיק.
4. או"ח עה; ס' תרנבב. מקורות: רמב"ם וראב"ד (הלכות קריאת שמע ב,ו). רא"ש (סוכה גכז). ר"ן (יח ב ברי"ף, ד"ה הלכך). וראה ביאור הגר"א (או"ח ס' ע) באריכות בביאור השיטות.
5. הואיל ואין מחויב בדבר, אין מוציא את המחויב מידי חובתו, הלכך עונה אחריו כל מה שהוא אומר. רש"י.
6. ונהגו כן מפני שיש פרשה שכולה כפולה: הודו תחלה וסוף; יאמר נא שלושה פעמים; קראתי יה, ענני במרחב יה; ה' לי, ה' לי; טוב לחסות, טוב לחסות; סבבוני, סבבוני; דחה, דחיתני; ויהי לי לישועה, קול רנה וישועה; ימין ה', ימין ה'; לא אמות, ולמות לא נתנני; פתחו לי שער, זה השער וגו'. אבל מאודך ולמטה אינו כפול, והיינו דאמרין לקמן (ל"ט א') מוסיף לכפול מאודך ולמטה. רש"י.
7. ברכות המזון משהגיע לחינוך דחייב מדרבנן. ובמסכת ברכות פרק מי שמתו (כ' ב') מוקים לה כגון שלא אכל אביו אלא כזית או כביצה, דהוי שיעורא דרבנן. דמדאורייתא לא מיחייב עד דשבע, דכתיב ואכלת ושבעת וברכת, הלכך אתי מדרבנן ומפיק מדרבנן. רש"י.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

(ל"ח ב') אמר רבא: הלכתא גיברתא (הלכות גדולות) איכא למשמע ממנהגא דהלילא: הוא אומר הללויה, והן אומרים הללויה, מכאן שמצוה לענות הללויה (ואפילו לבקאים). הוא אומר "הללו עבדי ה'",⁸ והן אומרות הללויה, מכאן שאם היה גדול מקרא אותו, עונה אחריו הללויה.

הוא אומר הודו לה', והן אומרות הודו לה', מכאן (שאם אינו גומר ההלל בעצמו, אלא עונה הללויה) שמצוה לענות ראשי פרקים (ולא סגי במה שעונה בסוף הללויה). הוא אומר אנא ה' הושיעה נא, והן אומרות אנא ה' הושיעה נא (ואין זה מראשי פרקים, ללמדנו), מכאן שאם היה קטן מקרא אותו (את שאינו בקי), עונין אחריו (כל) מה שהוא אומר (ולא רק הללויה).

הוא אומר אנא ה' הצליחה נא, והן אומרות אנא ה' הצליחה נא, מכאן שאם בא לכפול (פסוקי ההלל), כופל. הוא אומר ברוך הבא, והן אומרות בשם ה', מכאן לשומע (שאינו יודע לא לקרות ולא לענות) כעונה (ואם שמע וכיון לבו לשמוע, אף על פי שלא ענה יצא).

בעו מיניה מרבי חייא בר אבא: שמע ולא ענה, מהו?

אמר להו: חכימיא וספריא ורישי עמא ודרשיא אמרו: שמע ולא ענה, יצא.

(ל"ט א') מקום שנהגו לכפול. **תנא**: רבי כופל בה דברים (מ'אנא' והלאה), רבי אלעזר בן פרטא מוסיף בה דברים. מאי מוסיף? אמר אביי: מוסיף לכפול מאודך ולמטה⁹.

שיטות הראשונים

מנהגא דהלילא: כתב הרמב"ם, "מנהג קריאת ההלל בימי חכמים הראשונים כך היה: אחר שמברך הגדול שמקרא את ההלל, מתחיל ואומר "הללו יה", וכל העם עונין "הללו יה"; וחוזר ואומר "הללו עבדי יי", וכל העם עונין "הללו יה"; וחוזר ואומר "הללו את שם יי", וכל העם עונין "הללו יה"; וחוזר ואומר "יהי שם יי מברך מעתה ועד עולם", וכל העם עונין "הללו יה"; וכן על כל דבר ודבר, עד שנמצאו עונין בכל ההלל "הללו יה" מאה ושלש ועשרים פעמים, סימן להם - שנותיו שלאהרן.

וכן כשהקורא מגיע לראש כל פרק ופרק - הם חוזרין ואומרין מה שאמר. כיצד? כשהוא אומר "בצאת ישראל ממצרים", כל העם חוזרין ואומרין "בצאת ישראל ממצרים". והקורא אומר "בית יעקב מעם לעז", וכל העם עונין "הללו יה", עד שיאמר "אהבתי כי ישמע יי את קולי תחנוני", וכל העם חוזרין ואומרין "אהבתי כי ישמע יי את קולי תחנוני". וכן כשיאמר הקורא "הללו את יי כל גוים", כל העם חוזרין ואומרין "הללו את יי כל גוים".

8. תהלים קיג,א.

9. שכל המזמור כפול מראשו ועד כאן. רש"י. והמנהיג (הלכות הלל) כתב, שמ'אודך' ואילך מי שאמר פסוק זה לא אמר זה, וכל פסוק הוא חשוב כפרשה בפני עצמה וכופלין אותה כמי שגומר את הסדר. ומי אמרם? דוד, ישי, אחיו, שמואל, כולם. ולכך סימן בגמרא דערבי פסחים (ק"ט, ע"א) מ'אודך' ולמטה, ד"י א"ש א"ד י"ש כשד"ך. והוסיף, שסימן התלמוד מוכיח שצריך לכפול עד סוף הסדר, וראה להלן בשיטות הראשונים.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

בעזרת
ו אלול תשפ"א
מסכת: סוכה | פרק: ג | דף: ל"ח

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

הקורא אומר "אָנא יי הושיעה נא", והם עונים אחריו "אָנא יי הושיעה נא", אף על פי שאינו ראש פרק. הוא אומר "אָנא יי הצליחה נא", והם עונים "אָנא יי הצליחה נא". הוא אומר "ברוך הבא", וכל העם אומרים "בשם יי". ואם היה המקרא את ההלל קטן או עבד או אשה - עונה אחריהם מה שהם אומרים מלה מלה בכל ההלל. זה הוא המנהג הראשון, ובו ראוי לילה. אָבֵל בְּזַמְנֵים אֵלּוּ רְאִיתִי בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת מְנַהֲגוֹת מְשֻׁנוֹת בְּקִרְיָתוֹ וּבְעֵינֵי הָעָם, וְאֵין אֶחָד מֵהֶם דּוֹמֵה לְאַחֵר."

וכתב הטור, דיש מנהגים משתנים בהרבה מקומות בקריאתו ועיקר קריאתו תלויה במנהג הלכך כל מקום ומקום לפי מנהגו. וכן פסק השו"ע.¹⁰

מקום שנהגו לכפול יכפול, לפשוט יפשוט: לדעת רש"י, רבי היה כופל מ'אנא' והלאה ורבי אלעזר בן פרטא הוסיף לכפול קודם לכן אף מ'אודך' והלאה. וכתב הריטב"א שזה 'כמו שאנו נוהגים עכשיו'. ולדעת רי"ף גיאת, רבי היה כופל מ'אודך' עד 'הצליחה נא' ורבי אלעזר בן פרטא היה מוסיף לכפול עד הסוף. והלכה כרבי מחברו.¹¹ והטור הזכיר גם את מנהג ספרד, שלא לכפול 'ברוך הבא' ו'אל ה', ולכפול 'אלי אתה' ו'הודו'.¹² וכל מקום יעשו כפי מנהגם. וכן פסק השו"ע.¹³

שומע כעונה: לשיטת רש"י, נראה כי השומע נחשב כעונה לעניין שיוצא ידי חובתו בשמיעתו, כמו שהיה יוצא ידי חובה אם היה עונה. ולכן כתב, שהמתפללין בצבור ושליח צבור אומר קדיש או יהא שמיה רבא, ישתקו בתפלתן וישמעו בכוונה, והרי הן כעונים, וכשיגמור הקדושה יחזרו לתפלתן, וכן יסד רב יהודאי גאון. וכן דעת הר"ן. ולשיטת רבנו תם ור"י, השומע נחשב כעונה ממש, ולכן אם ישתוק, תהיה שתיקתו הפסקת תפלתו.¹⁴ וכתב רבנו יונה, דרבנינו האי גאון וסיעתו ורי"ף אמרו ששותק, דכי אמרינן שומע כעונה והוי הפסקה, דוקא בדברים אחרים אבל בזה (עניית אמן דקדיש) שהוא שבחו של מקום, לא דיינינן ליה הפסקה ושרי.¹⁵ וכן דעת השאלתות. והשו"ע פסק כרש"י.¹⁶

10. או"ח תכב,ג. מקורות: רמב"ם (הל' מגילה וחנוכה ג'יב-יד).

11. וכן פירש המאירי (להתאים את מנהגו לכפול מ'אודך' עד 'הצליחה נא' לשיטת רבי, שלפי רש"י אתיא דלא כמאן), והוסיף דשמא רבי כופל 'אנא ה' הושיעה נא' ו'אנא ה' הצליחה נא' וכו' לבד ור' אלעזר מוסיף מ'אודך' ולמטה (ולפי זה מנהגו מתאים לרבי אלעזר בן פרטא). וכתב הריטב"א דלא אתי האי פירושא כפום גירסת נוסחי דילן. וראה דק"ס שיש נוסחא שלא מובאים שם דברי אביי.

12. וביאר הבית יוסף מנהג זה, ד'ברוך הבא' ו'אל ה' ויאר לנו' אין צריך לכפול, מפני שמעצמם הם כפולים, שכנגד 'ברוך הבא בשם ה' כתוב 'ברכנום מבית ה' וכנגד 'אל ה' ויאר לנו' כתוב 'אסרו חג בעבותים וגו'. שעל ידי הקרבנות הקרבים במזבח הקדוש ברוך הוא מאיר לנו. אבל 'אלי אתה' ו'אודך' ו'הודו לה' שהם פשוטים צריך לכפול, ועל שני פסוקים אלו לבד הוא שאמר רבי כופל בה דברים.

13. או"ח תכב,ג. מקורות: רי"ף גיאת (הלכות הלל, בד"ה ומקום שנהגו לכפול). מנהיג (הלכות הלל, ד"ה ומנהג כל ישראל). מאירי (ל"ח, א'). ריטב"א (ל"ט, א'). טור (או"ח תכב).

14. ובספר אבודרהם הוסיף, דיש אומרים דלא אמרינן שומע כעונה א"כ הוא יכול לענות; אבל המתפללין שאינם יכולין לענות, לא אמרינן בהו שומע כעונה.

15. וראה עוד שאילתות (שאילתא א, ד"ה תניא ר' יוסי) ושיבולי הלקט (עניין תפילה ס' כ). וסיים רבנו יונה, שהדבר תלוי בעמודי עולם, ואין לנו כח להכריע ביניהם, ודעבד כמר עבד, ודעבד כמר עבד, ובלבד שיכוין לבו לשמים. והתוספות, לאחר שהביאו דברי ר"ת ור"י, כתבו שנהגו העם לשתוק ולשמוע, וגדול המנהג.

16. או"ח כה,י; קד,ז. מקורות: תוספות (סוכה ל"ח ב', ד"ה שמע; ברכות כ"א ב', ד"ה עד). רבנו יונה (ברכות, יג ב ברי"ף). ר"ן (סוכה, יט ב ברי"ף). אבודרהם (שמונה עשרה, ד"ה ואם היה מתפלל).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

בעזהש"ת
ו אלול תשפ"א
מסכת: סוכה | פרק: ג | דף: ל"ח

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות תפילין, סימן כה)

י. אם סח לצרף תפלין אינו חוזר ומברך, אם שמע קדיש או קדשה בין תפלה של יד לתפלה של ראש לא יפסיק לענות עמיהם, אלא שותק ושומע ומכון למה שאומרים.

(או"ח, הלכות תפילה, סימן קד)

ז. אינו פוסק לא לקדיש ולא לקדשה, אלא ישתק ויכון למה שאומר השליח צבור, ויהא כעונה...

(או"ח, הלכות ראש חודש, סימן תכב)

ג. בענין הפסוקים שכופלין בו וכן בפסוקים ששליח צבור אומר והקהל עונים אחריו, כל מקום כפי מנהגו.